

Deák Anita

Bevezetés
az affektív idegtudományba

Deák Anita

Bevezetés az affektív idegtudományba

EGYETEMI TANKÖNYV

Kronosz Kiadó

Pécs, 2025

A könyv a

MECENATÚRA

pályázat keretében készült
a Nemzeti, Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal
(Pályázati azonosító: MEC_K 141324)

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

valamint a Pécsi Tudományegyetem támogatásával.

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

A **3.2 fejezethez** a szerző felhasználta **Várkonyi Gergő** Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karán, a Pszichológiai Intézet Pszichológia MA képzésen készült szemináriumi dolgozatának egyes részeit a szerző engedélyével.
A **4. fejezethez** a szerző felhasználta **Hermann Petra** Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karának jogelődjében, a Pszichológiai Intézet Pszichológia képzésén készült szakdolgozatának bizonyos részeit a szerző engedélyével.

Lektorálta

Dr. Hermann Petra és Dr. Zsidó András

nyomtatott ISBN 978-615-6604-80-4

pdf ISBN 978-615-6604-81-1

DOI: <https://doi.org/10.15170/affektivbevez-BTK-2025>

© Deák Anita, 2025

© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2025

TARTALOM

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	9
ELŐSZÓ	11
1. BEVEZETÉS AZ AFFEKTÍV JELENSÉGEK VILÁGÁBA	13
1.1. Definíciós sokféleség	13
1.2. Csoportosítási szempontok	17
1.3. Megközelítések és modellek	20
1.3.1. Evolúciós/biológiai elméletek	20
1.3.2. Társas-konstruktivista elméletek	22
1.3.3. Kognitív elméletek	23
1.4. Összefoglalás	24
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	25
2. AZ AFFEKTÍV IDEGTUDOMÁNY TÖRTÉNETE	26
2.1. Előzmények: korai neuroanatómiai modellek	27
2.1.1. Amiről Phineas Gage koponyája mesél: sérülés, viselkedésváltozás, lokalizáció, rehabilitáció	27
2.1.2. Perifériás érzelemelmélet	29
2.1.3. Centrális érzelemelmélet	30
2.1.4. Érzelmi rendszerek: a Papez-gyűrű és a limbikus rendszer	31
2.2. Kezdetek és az első kritikák	34
2.2.1. Jaak Panksepp és az elsődleges érzemi rendszerek	34
2.2.2. Richard Davidson és az affektív stílus	36
2.2.3. Richard Lane és az érzemi tudatosság	36
2.2.3. Az affektív idegtudományi megközelítés tárgya	37
2.3. Modern irányzatok és távlatok	37
2.4. Összefoglalás	40
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	42

3. MÓDSZEREK	43
3.1. Az érzelmi válaszok méréséről általában	43
3.2. Objektív, biológiai alapú módszerek	45
3.2.1. Központi idegrendszeri eljárások	47
3.2.1.1. Lokalizáció és lézióelemzés	48
3.2.1.2. Képképző eljárások	48
3.2.1.3. Elektrofiziológiai módszerek	55
3.2.1.4. Módszerek összehasonlítása téri és idői felbontás mentén	56
3.2.2. Perifériás módszerek	58
3.2.2.1. Elektrodermális aktivitás (EDA)	58
3.2.2.2. Elektrokardiográfia (EKG)	58
3.2.2.3. Légzési öv (respiratory belt)	59
3.2.2.4. Elektromiográfia (EMG)	59
3.2.2.5. Szemmozgásokkal kapcsolatos módszerek	59
3.3. Szubjektív módszerek	60
3.3.1. Hangulatindukció	61
3.3.2. Standard ingeranyagok	64
3.3.3. Értékelési skálák, sajátérzés mutató (SAMU)	66
3.4. Összefoglalás	68
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	69
4. AZ „ÉRZELMES AGY” SZERVEZŐDÉSE: STRUKTÚRÁK, FUNKCIÓK ÉS HÁLÓZATOK	70
4.1. Agytörzs	73
4.2. Köztiagy (diencephalon)	74
4.3. Szubkortikális telencephalon	74
4.4. Paralimbikus kéreg	76
4.5. Hálózatok	80
4.5.1. Struktúráktól a hálózatiig: fókusz a hálózaton belüli kapcsolatokon	81
4.5.2. Hierarchikus szerveződés és dinamikus működés a hálózaton belül	86
4.5.3. Hálózatok és rendszerek: fókusz a hálózatok közti kapcsolatokon	88
4.6. Összefoglalás	94
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	95

5. ÉRZELMI ÉS KOGNITÍV FOLYAMATOK INTERAKCIÓJA	96
5.1. Történeti áttekintés	97
5.2. Az érzelem-megismerés kapcsolat definíciós kérdései	99
5.3. Az érzelem-megismerés kapcsolat területei és idegrendszeri háttere	100
5.3.1. Az érzelem hatása a megismerési folyamatokra I.: észlelési és figyelmi torzítások	103
5.3.2. Az érzelem hatása a megismerési folyamatokra II.: emlékezet	105
5.3.3. Az érzelem hatása a megismerési folyamatokra III.: végrehajtó funkciók	106
5.3.4. A megismerés hatása az érzelmi folyamatokra: érzelemszabályozás	108
5.4. Gyakorlati vonatkozások	110
5.5. Összefoglalás	112
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	113
6. EGYÉNI KÜLÖNBBSÉGEK	114
6.1. Nemi különbségek	114
6.1.1. Észlelés	115
6.1.2. Reaktivitás	116
6.1.3. Szabályozás	117
6.1.4. Szubjektív átélés	117
6.2. Diszpozicionális jellemzők az affektív idegtudomány korai időszakában	118
6.2.1. Represszorok és szenzitizátorok	118
6.2.2. Affektív stílus	119
6.3. Személyiségvonások idegtudományi megközelítésben	123
6.3.1. Extraverzió	125
6.3.2. Neuroticizmus	126
6.3.3. Nyitottság/Intellektus	127
6.3.4. Lelkiismeretesség	128
6.3.5. Barátságosság	128
6.4. Összefoglalás	129
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	130

7. KLINIKAI PSZICHOLÓGIAI KITEKINTÉS: PROBLÉMÁK, ZAVAROK, TÜNETEK	131
7.1. Elsődleges érzelmi rendszerek felborult egyensúlya	132
7.1.1. KERESÉS	135
7.1.2. HARAG/DÜH	136
7.1.3. FÉLELEM	137
7.1.4. SZEXUÁLIS VÁGY	138
7.1.5. GON DOSKODÁS	138
7.1.6. SZOMORÚSÁG	138
7.1.7. JÁTÉKOSSÁG	139
7.2. Pszichopatológiai kórképek affektív idegtudományi megközelítésben	139
7.2.1. Autizmus spektrum zavar: alacsony JÁTÉKOSSÁG, magas FÉLELEM	140
7.2.2. Bipoláris zavarok: magas SZOMORÚSÁG	140
7.2.3. Depresszív zavarok: alacsony KERESÉS és JÁTÉKOSSÁG, magas SZOMORÚSÁG, FÉLELEM és HARAG	141
7.2.4. Kényszerbetegség (és kapcsolódó zavarok): magas SZOMORÚSÁG	142
7.2.5. Szerhasználat és addikció: magas SZOMOR ÚSÁG	142
7.2.6. Személyiségzavarok	143
7.3. Terápiás hatékonyságvizsgálatok	144
7.3.1. Érzelemszabályozás	145
7.3.2. Félelem kioltás	145
7.3.3. Stressz és stressz kezelés	146
7.3.4. Jutalom	146
7.3.5. Visszajelzésen alapuló terápia	147
7.4. Pszichopatológia és agyi hálózatok	147
7.5. Összefoglalás	151
■ Ellenőrző kérdések, kreatív feladatok	152
8. ÖSSZEGZÉS	153
Felhasznált irodalom	157
Ajánlott oldalak	181
Táblázatok jegyzéke	183
Ábrák jegyzéke.....	185
Rövidítések jegyzéke	187

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet fejezem ki a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészlet-és Társadalomtudományi Kar, Pszichológiai Intézetben oktató-kutató kollégáimnak és diákjaimnak a témában folytatott beszélgetéseinkért, eszmecserékért az órákon és azon kívül; az elkészült szakdolgozatokért és TDK-dolgozatokért, valamint a témában íródó, készülőben lévő doktori értekezésekért.

Hálával gondolok azokra a kollégáimra, Auer Tiborra, Hermann Petrára, Papp Péterre, Bodrogi Barbarára, Kincses Péterre, akikkel kezdetben együtt indultunk el azon a felfedező úton, amelynek egy fontos állomása (de nem végállomása) e kötet megjelenése, és megbizonyosodtunk róla: az érzelmek mérhetővé tehető agyi képalkotó eljárásokkal (még akkor is, ha nem kapunk amygdala aktivációt, csak álmodunk róla). Köszönöm Prof. Dr. Bereczkei Tamásnak és Prof. Dr. Dóczi Tamásnak, hogy támogatták az fMRI-munkacsoportot, Prof. Dr. Kállai Jánosnak az első pécsi kognitív és affektív idegtudományi konferencia megszervezését a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Területi Bizottságának támogatásával, valamint Dr. Orsi Gergőnek és Dr. Perlaki Gábornak a több, mint 10 éve tartó együttműködést. Köszönettel tartozom Rendes Rékának és Várkonyi Gergőnek az inspiráló megbeszélésekért, a közösen megélt sikerélményért.

Ez a könyv nem jöhetett volna létre azon személyek nélkül, akik a háttérből segítették a projekt előrehaladását, megvalósulását. Köszönöm Oláh Dániel, Császárné Fehér Anikó, Kiss Virág és Erőss Zsolt segítségét.

Végül, de nem utolsó sorban szeretném kifejezni hálámat és köszönetemet családomnak, akik szintén nagyon-nagyon várták, hogy ez a könyv elkészüljön.

Deák Anita

ELŐSZÓ

„Az érzelmek színek, amelyek lelkünk vásznát festik; ha elfogadjuk őket, mélységet és szépséget adunk valódi énünknek.”

(ChatGPT)

Olyan könyvet tart a kezében az olvasó, amely elsőként nyújt magyar nyelvű áttekintést az idegtudomány egy speciális területéről, az affektív idegtudományról. Jól lehet, 2003-ban megjelent a Kognitív idegtudomány című kiváló összefoglaló kötet, Gulyás Balázs és Pléh Csaba szerkesztők megjegyezték a szerkesztői előszóban, hogy a könyvből hiányzik az érzelmek és megismerés viszonyáról szóló fejezet. Könyvünk elkészültében nagy szerepe volt e mondatnak, jelezvén a téma jelentőségét és a pótlás szükségességét. Hovatovább többletmotivációt jelentett a könyv elkészültéhez.

Annak ellenére, hogy az érzelmek idegtudományi megközelítésében jelentős fejlődés történt az eltelt több, mint 20 évben, naprakész ismereteket összefoglaló magyar nyelvű könyv nem készült. Ezt a hiányt pótolja ez a kötet. Jó szívvel ajánljuk a pszichológia, biológia, orvostudomány területén dolgozó gyakorló szakembereknek, klinikai szakpszichológusoknak, neuropszichológusoknak, idegsebészeknek, neurológusoknak, pszichiátereknek, posztgraduális képzésben lévő rezidenseknek, graduális képzésben lévő felsőbbéves egyetemistáknak, doktoranduszoknak, a témában vizsgálódó kutatóknak, felsőoktatási intézményekben oktatóknak, továbbá azoknak az érdeklődő olvasóknak, akik rendelkeznek valamennyi biológiai és pszichológiai alapismerettel ahhoz, hogy elmélyedjenek a tankönyv témáiban, ezáltal csatlakozzanak a pszichológia és idegtudomány határterületén tevékenykedő hazai szakmai közösséghez.

A könyvben foglalkozunk az affektív folyamatok idegtudományi megközelítésének elméleti és módszertani kérdéseivel. Hasznos olvasmány mindazoknak, akik érdeklődnek a téma iránt, szeretnének áttekintést kapni erről az igen izgalmas, interdiszciplináris és sokszínű területről, vagy esetleg vizsgára készülnek.